

HAVA KİRLİLİĞİ, İKLİM KRİZİ VE SAĞLIK ETKİLERİ

Editörler

Nilüfer Aykaç, Osman Elbek, Haluk Celaledin Çalışır

TORAKS KİTAPLARI Türk Toraks Derneği'nin yayınıdır.

Türk Toraks Derneği Eğitim Kitapları Serisi, solunum hastalıkları konusundaki güncel bilgiler ile hastalıklardan korunma, önlem ve tedavi bilgilerinin, anlaşılır ve kolay uygulanır şekilde hastalara ve birinci basamak sağlık hizmeti veren görevlilere aktarıldığı bir kitap serisidir.

Hava Kirliliği, İklim Krizi ve Sağlık Etkileri

Toraks Kitapları Yayın Kurulu

Editörler: Nilüfer Aykaç, Osman Elbek, Haluk Celaledin Çalışır

ISBN: 978-605-72782-5-8

Toraks Kitapları Sayı 40

Yayın Tarihi: Mart 2023

TTD MYK Toraks Kitapları Koordinatörü

Prof. Dr. Nurdan Köktürk

Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı, Ankara

Türk Toraks Derneği

Turan Güneş Bulvarı No: 175/19 Çankaya-Ankara

Telefon: 0312 490 40 50 - Faks: 0312 490 41 42

toraks@toraks.org.tr - www.toraks.org.tr

Yayıncı Sertifika No: 43794

Sosyal Medya

Halk Sayfası: <http://www.toraks.org.tr/>

Facebook: @hayatnefeslebaslar

Grafik Tasarım, Düzelti ve Sayfa Düzenleme

BULUŞ Tasarım ve Matbaacılık Hizmetleri

Bahriye Üçok Caddesi 9/1 Beşevler, 06500 Ankara

Tel: (0312) 222 44 06 Faks: (0312) 222 44 07

www.bulustasarim.com.tr E-posta: bulus@bulustasarim.com.tr

Türk Toraks Derneği Eğitim Kitapları Serisi'nde yayımlanan tüm kitapların basım ve yayın hakları Türk Toraks Derneği'ne aittir. Türk Toraks Derneği'nin yazılı izni olmaksızın bu kitapların hiçbir bölümü basılamaz, elektronik ve mekanik bir şekilde çoğaltılamaz ve kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

YAZARLAR

Prof. Dr. Ahmet Uğur DEMİR

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Ali KOCABAŞ

Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Emekli Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Ali Osman KARABABA

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı Emekli Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Ali Serdar FAK

Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Kardiyoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Alpaslan TÜRKKAN

Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Av. Arif Ali CANGI

Çevre ve Ekoloji Avukatı

Prof. Dr. Arzu YORGANCIOĞLU

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Ayşe Bilge ÖZTÜRK

Medeniyet Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Uzman Dr. Berker ÖZTÜRK

Kırşehir Eğitim ve Araştırması Hastanesi Göğüs Hastalıkları Uzmanı

Prof. Dr. Betül Uğur ALTUN

Academic Hospital, Endokrinoloji ve Metabolizma Hastalıkları Uzmanı

Doç. Dr. Burcu Oktay ARSLAN

Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Dr. Suat Seren Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim Araştırma Hastanesi Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Cavit Işık YAVUZ

Halk Sağlığı ve Çevre Sağlığı Uzmanı

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Coşkun BAKAR

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Dilek Necioğlu ÖRKEN

İstanbul Arel Üniversitesi Tıp Fakültesi, Nöroloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Ela Erdem ERALP

Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Elif DAĞLI

Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk Hastalıkları Anabilim Dalı Emekli Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Ethem ÜNVER

Erzincan Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Funda GACAL

HEAL-Sağlık ve Çevre Birliği -Sağlık ve Enerji Politikaları Danışmanı/ Şehir Plancısı

Dr. Öğretim Üyesi Gülseren SAĞCAN

Acıbadem Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Haluk Celalettin ÇALIŞIR

Bezmialem Vakıf Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Hasan BAYRAM

Koç Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Kayıhan PALA

Bursa Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Levent KURNAZ

Boğaziçi Üniversitesi Fizik Bölümü Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Meltem TOR

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi

Dr. Öğretim Üyesi Merve ERÇELİK

Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Doç. Dr. Nagehan EMİRALIOĞLU

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Nilüfer AYKAÇ

Acıbadem Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Nur KONYALILAR

Koç Üniversitesi Translasyonel Tıp Araştırma Merkezi Moleküler Biyolog

Doç. Dr. Osman ELBEK

Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Göğüs Hastalıkları Uzmanı

Ozan Devrim YAY

Çevre Yüksek Mühendisi, Doktor Öğretim Üyesi

Ömer MADRA

Açık Radyo Kurucusu

Önder ALGEDİK

Enerji ve İklim Uzmanı

Özgecan KAYALAR

Koç Üniversitesi Translasyonel Tıp Araştırma Merkezi

Özgür GÜRBÜZ

Gazeteci

Uzm. Dr. Özlen TÜMER

Süreyyapaşa Göğüs Hastalıkları ve Göğüs Cerrahisi Eğitim ve Araştırma Hastanesi Emekli Göğüs Hastalıkları Uzmanı

Prof. Dr. Özlem KURT AZAP

Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi, Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Dr. Öğretim Üyesi Pınar BOSTAN

İstanbul Bilgi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Uzmanı

Prof. Dr. Raşit TÜKEL

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, Psikiatri Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Sebahat GENÇ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Emekli Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Sedat ALTIN

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Uzm. Dr. Selin ÇAKMAKCI KARAKAYA

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, İş ve Meslek Hastalıkları Bilim Dalı Göğüs Hastalıkları Uzmanı

Dr. Öğretim Üyesi Serhan OLCAY

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Tıp Fakültesi, Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Tuğba ŞİŞMANLAR EYÜBOĞLU

Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk Göğüs Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Yasemin GÖKDEMİR

Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Doç. Dr. Yeşim YASİN

Acıbadem Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	XI
-------------	----

Bölüm 1: Ekoloji

Antroposen Çağı, Hava Kirliliği ve İklim Krizi <i>Haluk Celaleddin Çalışır</i>	2
İklim ve Sağlık <i>Levent Kurnaz</i>	10
Çevre ve Sağlık <i>Cavit Işık Yavuz</i>	22
Tek Sağlık <i>Alpaslan Türkkkan</i>	32

Bölüm 2: Giriş

Hava Kirliliğinin Tarihçesi (Dünya) <i>Özlen Tümer</i>	46
Hava Kirliliğinin Tarihçesi (Türkiye) <i>Nagehan Emiralioğlu</i>	59
İç Ortam Hava Kirliliği <i>Burcu Oktay Arslan, Yasemin Gökdemir</i>	68
İç Ortamlarda Hastalık Bulaşma Dinamikleri <i>Haluk Celaleddin Çalışır</i>	80
Dış Ortam Hava Kirliliği <i>Berker Öztürk</i>	90

Bölüm 3: Kirleticiler

Doğal Kirleticiler <i>Serhan Olcay</i>	100
Antropojenik Hava Kirliliği <i>Coşkun Bakar</i>	108

Bölüm 4: Epidemiyoloji

Dünya'da Hava Kirliliği <i>Pınar Bostan</i>	132
Türkiye'de Hava Kirliliği <i>Kayıhan Pala</i>	146
Hava Kirliliği ve Sağlığın Sosyal Belirleyecileri <i>Ali Kocabaş</i>	158

Kırılğan Gruplar ve Hava Kirliliği	
<i>Yeşim Yasin</i>	198
Türkiye’de Hava Kirliliğinin Sağlık ve Ekonomik Sonuçları	
<i>Ethem Ünver, Sedat Altın</i>	209
Toplum Tabanlı Hava Kirliliği Araştırmaları	
<i>Ahmet Uğur Demir</i>	216

Bölüm 5: Patogenez

Hava Kirliliği - Patogenez	
<i>Selin Çakmakcı Karakaya</i>	246

Bölüm 6: Ölçüm

İç ve Dış Ortam Hava Kalitesinin Ölçümü	
<i>Ozan Devrim Yay</i>	296

Bölüm 7: Sağlık Etkileri

Hava Kirliliği ve Solunum Sistemi Hastalıkları	
<i>Selin Çakmakcı Karakaya, Nilüfer Aykaç</i>	318
İklim Değişikliği ve Alerjik Solunum Yolu Hastalıkları	
<i>Ayşe Bilge Öztürk</i>	339
İklim Değişikliği ve Enfeksiyonlar	
<i>Özlem Kurt Azap</i>	350
Hava Kirliliği ve Kanseler	
<i>Meltem Tor</i>	359
Çocuk Hastalıkları	
<i>Ela Erdem Eralp, Elif Dağlı</i>	379
Hava Kirliliği ve Kardiyovasküler Hastalıklar	
<i>Ali Serdar Fak</i>	398
Hava Kirliliği ve İklim Değişikliğinde Metabolik Sistem Sorunları	
<i>Betül Uğur Altun</i>	417
Nörolojik Sistem ve Hava Kirliliği İklim Krizi	
<i>Dilek Necioğlu Örken</i>	429
Hava Kirliliğinin Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri	
<i>Raşit Tükel</i>	445
Hava Kirliliği ve İklim Değişikliğinin Diğer Sistemler Üzerine Etkileri	
<i>Merve Erçelik, Tuğba Şişmanlar Eyüboğlu</i>	465
Hava Kirliliği ve Gebelik	
<i>Gülseren Sağcan</i>	478
COVID-19 ve Hava Kirliliği	
<i>Nur Konyalılar, Özgecan Kayalar, Hasan Bayram</i>	486

İklim Krizi ve Ruh Sağlığı	
<i>Raşit Tükel</i>	494

Bölüm 8: Enerji ve Adalet

Enerji'nin İklim Krizi ve Hava Kirliliği İle İlişkisi	
<i>Önder Algedik</i>	514
Adalet Arayışının İklim Ayağı	
<i>Özgür Gürbüz</i>	529

Bölüm 9: Savunuculuk

Hava Kirliliği Savunuculuğunda Uluslararası Solunum Paydaşları	
<i>Arzu Yorgancıoğlu</i>	544
Açık Radyo Penceresinden İklim Krizi ve İklim Mücadelesi (Vakayiname: 2021)	
“Sic transit gloria mundi” (Sosyal Medya Mesajları üzerinden Dünyayı Okumak)	
<i>Ömer Madra</i>	558
Ekolojinin Hukuku, Hukuku Ekolojikleştirme	
<i>Arif Ali Cangı</i>	590
Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) ve Sağlık Etki Değerlendirmesi (SED)	
<i>Ali Osman Karababa</i>	613
Hava Kirliliğinin Ekonomik Maliyeti	
<i>Funda Gacal</i>	641

Bölüm 10: Deneyim

Deneyimlerin Öğrettikleri (Yatağan, Muğla)	
<i>Sebahat Genç</i>	648
Deneyimlerin Öğrettikleri (Bursa DOSAB)	
<i>Kayihan Pala</i>	662

TÜRK TORAKS DERNEĞİ ÇEVRE POLİTİKASI

Bilindiği üzere Dünya Sağlık Örgütü sağlığı, kişinin ruhen, bedenlen ve sosyal yünden tam bir iyilik hali olarak tanımlamaktadır. Yani bir kişinin sağlıklı olması demek sadece sakat ya da hasta olmaması demek değildir. Aksine bu tanım bedenlen olduğu kadar, toplumsal ilişkilerimiz ve insansız doğa ile kurduğumuz ilişkilerimizin de sağlıklı olmasını kapsamaktadır.

Türk Toraks Derneği, ekolojik felaketlerin yaygınlaşıp sıradanlaştığı ve dünyanın geleceğini tehdit ettiği bu dünyada, insanı ve insansız doğayı birbirinden ayrı ele almanın ya da birisini diğerinin içinde eritip yok etmenin doğru bir bakış açısı olmadığını düşünmektedir. Çünkü insan doğanın bir parçasıdır ve insan ile doğayı birbirinden koparmak mümkün değildir. Daha önemlisi insana ve insanın var ettiği uygarlığa yapılacak her müdahale bizatihi doğaya; benzer şekilde insansız doğaya yapılacak her türlü müdahale de bizatihi insanın doğasına yapılmış olmaktadır.

Türk Toraks Derneği, doğanın sahibinin tek başına insan olmadığını, aksine insanın doğanın bir parçası olduğunu bilmektedir. Bu bakış açısı nedeniyle insanın içinde yaşadığı çevrenin sağlığını ve uyumunu bozacak her türlü girişimin insan ve diğer canlıların sağlığını doğrudan etkilediğini görmektedir.

Türk Toraks Derneği, insanın ve dünyanın umutlu ve sağlıklı geleceğini, insanın *doğadan özgürleşmesi* yerine, insanın *doğayla özgürleşmesinde* aramakta ve bu nedenle sağlıklı bir dünyanın, ancak insanın gelişim potansiyellerine ket vurmadan insanla birlikte doğayı da özgürleştirebilecek yollar ve yöntemler bulmakla saklı olduğunu bilmektedir.

Bugün içinde var olduğumuz uygarlığın zihniyetinin “büyü ya da öl” olması nedeniyle dünya yaşanmaz bir duruma hızla yaklaşmaktadır. Kalkınmayı sadece büyüme olarak algılayan bu indirgemeci bakış açısının bir yansıması olarak gerek insan gerekse insansız doğa yaşadığımız uygarlıkta tükenmeye doğru evrilmiştir. Daha önemlisi ne pahasına kalkınma ve kim için kalkınma soruları gündemden düşürülmüştür.

Türk Toraks Derneği, gerek ulusal gerekse küresel düzeyde gözlenen büyüme ve zenginleşmenin, toplumun çok büyük bir çoğunluğunun ruhsal, fiziksel ve sosyal yünden sağlığını yok etme pahasına toplumun çok küçük bir kesimi için gerçekleştirildiğini görmek ve bu eşitsizliği reddetmektedir. Öte yandan Toraks Derneği, yaşanan büyüme ve gelişmenin, bitkisi, vahşi yaşamı, suyu, havası, biyoçeşitliliği, nehirleri, denizleri ve iklimiyle bir bütün olarak insansız doğayı da yok ettiğini fark etmekte ve yaşanan bu yıkımın gerek bireysel gerekse toplumsal düzeyde sağlığı onarılmaz biçimde tahrip ettiğinin altını çizmektedir.

Türk Toraks Derneği, kalkınmayı sadece ekonomik büyüme olarak değil, insanların ve doğanın ahenkli bir şekilde birbirlerini besleyerek, biyoçeşitliliği, çeşitlilik içinde birliği ve aynı zamanda yaşam niteliğini yükseltmeyi hedeflemesi gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenle Toraks Derneği, herkesin temel insani ihtiyaçlarının, ekonomik ve sosyal güvenliğin garanti altına alınmasının; kullanılacak teknolojilerin doğayla uyumlu olduğu kadar merkezi ve bürokratik bir yönetsel aygıtı gerektirmeyecek biçimde, yurttaşlarca kolayca denetlenebilecek eko-teknolojiler olmasının, enerjinin ise ekolojik evrimi zenginleştirecek biçimde tümüyle yenilenebilir enerji kaynaklarından oluşturulması gerektiğinin önemini vurgulamaktadır.

Son olarak ulusal akciğer sağlığını geliştirmeyi amaçlayan bir uzmanlık derneği olarak, hava kirliliği başta olmak üzere yaşanan tüm ekolojik sorunların çözüm noktasının “sürdürülebilir kalkınma” bakış açısının yerini “sürdürülebilir bir gelecek ve yaşam”ın alması gerektiğinden geçtiğini bilmekte ve böylesi bir değişimin gerekliliğini belirtmektedir. Bu bağlamda Toraks Derneği, toplumsal ve ekonomik gelişmenin, sağlığının teminatı olan çevrenin tahribatına rağmen sürdürüldüğü takdirde, toplumu ve gelecek kuşakları tehdit etmesi nedeniyle “gelişme” ve “kalkınma” olarak değerlendirilememesi gerektiğini savunmaktadır.

Türk Toraks Derneği, çevresel nedenlere bağlı olarak gelişen hastalıkların gelişmeden önlenemediği, doktora ve ilaca asgari düzeyde ihtiyaç duyulduğu, sağlığın tıbbi yönün ötesinde ele alındığı, mutluluk ve barış içinde bir yaşamı hayal etmekte ve bu hayal doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmektedir.

ÖNSÖZ

Türk Toraks Derneği'nin mottosu bir hakikati ifade ediyor:

“Hayat, nefesle başlar”...

ama hastalık ve ölüm de!

Çünkü diyalektik varoluş nedeniyle her şey karşıtını bünyesinde barındırır ya da her şey karşıtına dönüşür

tıpkı yaşam gibi...

Adına yerküre dediğimiz bu dünyada aldığımız ilk nefes, yeni bir yaşamın olduğu kadar ölümün de ilk anıdır aslında. Öyle ya doğmayan hiçbir şey ölemez. O nedenle ölümden kaçmak, aslında yaşamdan da kaçmak, gereksiz kaygılara, kuşkulara, vehimlere, doktor vizitelerine, tetkiklere, ilaçlara mahkûm olmak demektir.

Oysa ölüm, yaşamın sigortasıdır:

İnsana doğanın bir parçası olduğunu hatırlatan, kendisinin de tıpkı doğa gibi bir döngüselliğe tabi olduğunu idrak ettiren, günü geldiğinde yok olacağını ona var olduğu anda bildiren, önemli olanın tür olarak kendisini de içeren ve yaşamı var eden ekosistemin sürdürülmesinin gerektiğini vurgulayan bir sigorta.

Evet hiç kuşku yok ki ölüm, hayatın sigortasıdır:

İnsana bu ekosistemde geçici olduğunu gösteren, kendisini her şeyden üstün ve öncelikli gören türcü kibrini törpüleyen ve kendisini yerküre ve evrenle bir bütün olmasını hissettiren bir sigorta.

Belki de insan tam bu nedenle, birey olarak yaşamında ölümü reddettiği için yerküreyi hızla ölüme sürüklüyor.

“Hayat, nefesle başlar”...

ama hastalık ve ölüm de!

Çünkü akciğerler insanın dışına açılan bir “pencere”dir

tıpkı Arkadaş Zekai Özger’in dizelerinde tarif ettiği gibi:

“pencereyi kapama / gök dolabilir içeri (...)
pencereyi aç / soluğun çıksın dışarı / sen büyütmedin
mi ciğerinde onu / kokusu hayatı yıkasın diye”...

Ancak “arkadaş”ların değil; ticaretin, tüccarların, paranın ve otoriter gücün dünyasındayız. O nedenle dışarıya açılan penceremizden göğün tertemiz yedi renkli kuşağı değil, kışkırtılmış bir sanayileşmenin kirlettiği pis bir hava doluyor içimize

hem de yoksulluktan ve eşitsizlikten yeterince gelişememiş
ciğerlerimize!

Yılmaz Erdoğan, böylesi günleri, “Ankara’ya usul usul karbonmonoksit yağıyordu. / Ve kapalı mekanlarda sevişmeyi öneriyordu haber bültenleri.” dizeleriyle anlatıyor. Ama artık biliyoruz yoksul kapalı mekanların da yaşanamayacak kadar kirli olduğunu.

Anlaşılan kapitalizmin “büyü ya da öl” neoliberal ekonomi yasası, yoksullara ve yoksunlara karbonmonoksit yağan iç ve dış ortamlarda yaşama erken veda etmeyi ya da böylesi mekanlarda hastalıklı biçimde sürünmeyi miras bırakırken, çok az sayıdaki varsıla temiz havayı “hak” olarak sunabiliyor.

“Ah kimselerin vakti yok / Durup ince şeyleri anlamaya” deyip ekliyor Gülten Akın: “Kalın fırçalarını kullanarak geçiyorlar / Evler çocuklar mezarlar çizerek dünyaya”...

Ancak artık çocuklar mezar çizmek istemiyorlar

dünyayı kirleten kuşağın “depolitize” dediği Greta’lar
dünyayı yeniden resmediyorlar

umudun mavisini ve doğanın yeşilini
kullanarak

“iklimi değil, sistemi değiştir”
sloganıyla kapitalizme meydan
okuyarak.

Onlar, “limanı olanın aşkı olmaz ki bayım!” diyen Didem Madak’ın sesini kuşanmışlar

anne ve babalarının aksine konformizmin limanında bekleyen gemilerini yakmış durumdalar

kuşku yok

başaracaklar!

Bilgisayar ekranınızda satırları akıp giden bu kitap böylesi bir arkaplana yaslanmaktadır. Kitap, üçüncü bin yılın hayattan ve yaşamdan kopuk teknik bilimsel bilgisini reddetmekte, aksine bilim ile kamu yararını, bilim ile savunuculuğu ve bilim ile aktivizmi birlikte düşünmeyi ve eylemeyi hedeflemektedir.

Kitabın öncelikli amacı; ölümcül sağlık risklerine yol açan hava kirliliği sorununu “teknik” bir konu olmaktan çıkararak onu var eden ekopolitik nedeni ortaya koymak ve saptadığı bu nedene karşı direniş yollarını kurgulamaktır. Tıp disiplininin çok parçalı yapısının getirdiği dezavantajı ortadan kaldırmak için ise konuyu interdisipliner bir çerçevede ele almayı tercih etmiştir.

Kitabın ilk bölümü “Ekoloji” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde hayatı adeta cehenneme çeviren antroposen çağı ve iklim ile çevrenin sağlıkla ilişkisi “tek sağlık” yaklaşımı üzerinden ele alınmaktadır. Bu bölümün hedefi, milattan önce 481-420 yıllarında yaşamış önemli Sofist Protogaras’ın ifade ettiği, “İnsan her şeyin ölçüsüdür” yaklaşımının geçersizliğini ortaya koymaktır. Öyle ya insan nasıl “her şeyin ölçüsü” ve belirleyeni olabilir. Öncelikle insan denilen canlı, 7-8 milyon yıllık varoluş sürecinde 150-200 bin yıldır Homo sapiens olarak yer almakta. Milyon yıla karşılık bin yıl... sözü bile edilemeyecek “mikroskopik bir zaman”. Ayrıca var olan her şey, denizler, dağlar, taşlar ve bilcümle doğa insana tabi olmayan biçimde ve tür olarak insanın algısının kifayet etmediği biçimde kararlılıkla devinmekte, madde ve enerji sürekli dönüşüp değişmekte. Hasılı kelimeler evrimsel yasa insana, mevcut canlı türleri arasında sadece bir tür olduğunu gösterirken, nasıl olur da insan her şeyin ölçüsü olabilir -hem de “insan dönemi” olarak adlandırılan son yüzyıl, en yıkıcı zaman dilimine karşılık gelmişken...

İlk bölümün ardından gelen “Giriş” ve “Kirleticiler” başlıklı bölümlerde ise öncelikli olarak hava kirliliği konusunda yer alan temel kavramlar, tarihsel süreç ve kirlilik dinamiklerinin tartışılması hedeflenmiştir.

Kitabın dördüncü bölümünü “Epidemiyoloji” oluşturmaktadır. Bu bölümde hem ulusal, hem küresel planda hava kirliliğinin düzeyi ve bu sorunun hastalık yüküne olan etkisi ortaya konulmuştur. Ancak bu bölümde toplumların “imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitle” olmadığı dikkate alınarak, hava kirliliği sorununun sağlığın sosyal belirleyicileri ve bu bağlamda kırılgan gruplarla olan ilişkisi özel olarak ele alınmıştır.

Bu bölümlerin ardından gelen “Patogenezi” bölümünde hava kirliliğinin hastalıklara yol açan patogenezi, hemen sonrasındaki “Ölçüm” bölümünde ise iç ve dış ortamın hava kalitesinin ortaya konulmasının metodları tartışılmıştır.

Kitabın yedinci bölümünün başlığı “Sağlık Etkileri” ismini taşımaktadır. Bu bölümde hava kirliliği sorununun yol açtığı sağlık etkileri, solunum sistemine sınırlı kalınmadan konunun uzmanları tarafından ele alınmıştır. Bu bölümde solunum sistemi dışında allerji, enfeksiyonlar, kanserler, çocuk hastalıkları, kardiyovasküler sistem, metabolik hastalıklar, nörolojik sistem, ruh sağlığı, gebelik ve COVID-19 hava kirliliği bağlamında tartışılmıştır.

“Enerji ve Adalet” başlıklı sekizinci bölümün temel amacı hava kirliliği sorununu var eden temel faktör olan enerji konusunu ve kuzey / güney ya da varıl / yoksul bağlamında kendisini gösteren adalet anlayışını ele almaktır. Kuşkusuz her iki konu da hem dokuzuncu bölüme bir “giriş”, hem de “başka türlü bir dünyaya” ulaşmak için bir yol haritası özelliği taşımaktadır.

Dokuzuncu bölüm “Savunuculuk” konusuna ayrılmıştır. Bu bölümdeki makaleler, akademik hayatın “yayınla ya da yok ol” ideolojisine teslim olmamasını, aksine üretilen bilginin hayatı sadece açıklamak için değil, aksine onu değiştirmek için kullanılması gereken savunuculuk faaliyetine nasıl dönüşebileceğini irdelemektedir. Bu bölümde Türkiye’de uzun yıllardır iklim ve çevre konularında öncü konumunda ses olan Açık Radyo’nun penceresinden konunun ele alınması ise aynı zamanda Açık Radyo şahsında Türkiye’de sürdürülen ekoloji mücadelesinin bütününe saygı duruşudur. Ayrıca bu bölümde yer alan ekoloji – hukuk ve sağlık etki değerlendirmesi konuları, ekoloji alanında halen ve önümüzdeki dönemde Türkiye’de sürdürülen / sürdürülecek olan mücadelenin temel taşlarını kapsamına almaktadır.

Kitabın onuncu ve son bölümü iki aktivizm deneyimine ayrılmıştır. Bursa ve Muğla Yatağında sürdürülen iki ekoloji mücadelesini analiz eden bu makaleler, kanıta dayalı bilimsel bilgilerin sokakta ve alanda nasıl kullanılması gerektiğini, bilim ile aktivizmin nasıl bütünleşebileceğini ortaya koymaktadırlar.

Ahmed Arif, Anadolu şiirinde, “Dayan kitap ile / Dayan iş ile. / Tırnak ile, diş ile, / Umut ile, sevdâ ile, düş ile” dizeleriyle kötülüğe karşı direnmek gerektiğini ifade eder.

Her kitap gibi eksiğiyle de olsa bir kitabı onca kişinin emeğiyle var ettik. Artık bu konuda oldukça kapsamlı dayanacağımız bir kitap var bu ülkede.

Karamsarlığa kapılmadan ve sinizmin batağına saplanmadan umut etmek;

Önlenebilir hastalıklardan dolayı insanların ölmediği başka türlü bir dünyaya sevdalanmak;

Yoksulluğun ortadan kaldırıldığı eşitlikçi ve özgürlükçü bir dünyayı düşlemek;

Ve tüm bu amaçlara ulaşmak için işimizle,

mesleğimizle,

hekimliğimizle çaba sarf etmek

ve dayanmak

mümkün!

Nilüfer Aykaç, Osman Elbek, Haluk Celaleddin Çalışır

